
Building Capacity
of Serbian Agricultural
Education
to Link with Society

Coordinator:
University of Belgrade
Faculty of Agriculture



Izgradnja kapaciteta
srpskog obrazovanja
u oblasti poljoprivrede
radi povezivanja sa društvom

Koordinator:
Univerzitet u Beogradu
Poljoprivredni fakultet

Skraćenica projekta:

CaSA

Naziv projekta:

**Izgradnja kapaciteta srpskog obrazovanja u oblasti poljoprivrede
radi povezivanja sa društvom**

Koordinator:

Univerzitet u Beogradu – Poljoprivredni fakultet

Website projekta:

www.casa.polj.uns.ac.rs

Priručnik za zaštitu prava intelektualne svojine (ZPIS)



office of IP and TT

***Univerzitet u Beogradu – Poljoprivredni fakultet
Kancelarija za intelektualnu svojinu i transfer tehnologija (KISTT)***

***Bogdan Mladenović, rukovodilac KISTT
bogdan@agrif.bg.ac.rs***

Sadržaj

1. Rezime	4
2. Uvod	4
3. Intelektualna svojina i inovacije (ISI) na univerzitetima	5
4. Intelektualna svojina i inovacije u poljoprivredi i biotehnologiji	6
5. Zaštita prava intelektualne svojine	7
5.1. Autorska prava	7
5.2. Patenti	10
5.3. Prava oplemenjivača biljnih sorti	11
5.4. Zaštita geografskog porekla	11
5.5. Žigovi	12
5.6. Poslovna tajna/know-how	12
5.7. Imena domena	13
6. Vlasništvo prava intelektualne svojine na PF	15
7. Identifikacija, zaštita i komercijalizacija intelektualne svojine	16
8. Zaključak	16

1. Rezime

Cilj ovog dokumenta projekta CaSA je da pruži osnovne informacije o konceptu i principima zaštite prava intelektualne svojine, a koji su od značaja ne samo za zaposlene i studente Poljoprivrednog fakulteta, već i za druge koji su zainteresovani za ovu oblast.

U ovom dokumentu je dat kratak pregled najrelevantnijih oblika zaštite prava intelektualne svojine (ZPIS) za oblasti poljoprivrede i biotehnologije.

U tekstu su dati primeri različitih vrsta prava čija se ostvarena intelektualna svojina (IS) može zaštititi, a koja su od posebnog značaja za oblasti poljoprivrede i biotehnologije, kao i za nastavnu i istraživačku delatnost na fakultetima. Lista nije konačna i kao vodič pomaže u identifikaciji vrste intelektualne svojine koja može nastati kao rezultat sadašnje ili buduće aktivnosti Poljoprivrednog fakulteta. Takođe je ukratko predstavljena i procedura zaštite IS, a koju obavlja Kancelarija za intelektualnu svojinu i transfer tehnologija (KISTT), koja je kao rezultat AREA projekta ustanovljena na Poljoprivrednom fakultetu.

Ovaj Priručnik je pripremljen od strane rukovodioca i saradnika KISTT. Ovaj dokument ne može biti zamena za profesionalni pravni savet.

2. Uvod

Intelektualna svojina je pojam koji ima svoje pravničko (uže) i ekonomsko (šire) značenje.

Pravničko značenje intelektualne svojine svodi se na skup isključivih, pretežno imovinskih prava kojima se štite određena intelektualna dobra, pod zakonom propisanim uslovima i uz određena zakonska ograničenja. Ta prava se dele na autorsko pravo, srodna prava i prava industrijske svojine. U srodna prava se ubrajaju: pravo interpretatora, pravo proizvođača fonograma, pravo proizvođača emisija i pravoproizvođača baza podataka. U prava industrijske svojine ubrajaju se: patent, pravo zaštite biljnih sorti, pravo zaštite topografije integrisanih kola, žig, pravo zaštite dizajna, pravo zaštite oznake geografskog porekla. Pored značajnih razlika u predmetu, uslovima zaštite i sadržini ovih prava, može se reći da je zajednički imenitelj svima da za predmet zaštite imaju određenu vrstu intelektualnog dobra i da svog titulara ovlašćuju da drugome zabrani ili dozvoli korišćenje tog dobra.

Ekonomsko značenje intelektualne svojine proširuje izloženi koncept na sve vrste intelektualnih dobara (dakle, ne samo na ona koja su zakonima o intelektualnoj svojini predviđena kao mogući predmet zaštite), pod uslovom da je obezbeđen bilo koji pravni ili faktički mehanizam, a proprijacije koristi od privrednog korišćenja tog dobra. Najmarkantniji oblik tog proširenog (metaforičnog) koncepta intelektualne svojine jeste poslovna tajna. Ekskluzivnost u pogledu privrednog korišćenja tajne postiže se faktičkom nedostupnošću iste drugima, a ne na temelju isključivog prava. Dalje, informacije i znanje koje imaju praktičnu upotrebljivost u privrednom životu mogu biti predmet intelektualne svojine i kad nisu predmet pravne zaštite, niti predmet tajne. To je slučaj onda kad na osnovu vremenske prednosti u pogledu početka korišćenja tog intelektualnog dobra privredni subject stekne povoljnu tržišnu poziciju koja mu omogućuje da u razumnom vremenskom period povрати trošak stvaranja tog dobra, odnosno da u dužem vremenskom period zadrži prednost nad konkurentima zahvaljujući dobroj organizaciji, ponudi komplementarne robe ili usluga i sl.

Ekonomski pogled na intelektualnu svojinu fokusira se na imovinsku vrednost koja leži u intelektualnom dobru, koja se može materijalizovati i prisvojiti samo ukoliko se to dobro ekonomski koristi, bez obzira da li je ono pravno zaštićeno ili ne.

Koncept intelektualne svojine je prihvaćen 1883. godine u okviru Pariske konvencije za zaštitu industrijske svojine, dok je Svetska organizacija za intelektualnu svojinu (World Intellectual Property Organization - WIPO), osnovana od strane Ujedinjenih Nacija 1967 god. Cilj WIPO je podržavanje i promocija koncepta ostvarivanja prava na zaštitu intelektualne svojine. WIPO definiše „intelektualnu svojinu“ kao prava koja se odnose na:

- Literarne, umetničke i naučne radove
- Prestave umetnika, fonograme i emisije
- Izume u svim poljima ljudskih delatnosti
- Industrijski dizajn
- Robne marke, oznake usluga i komercijalna imena i oznake
- Zaštitu od nelojalne konkurencije i
- Sva ostala prava nastala kao rezultat intelektualne aktivnosti u oblastima industrije, nauke, književnosti i umetnosti.

Kraljevina Srbija je bila jedna od 11 zemalja osnivača Pariske unije 1883.godine. Termin „intelektualna svojina“ je počeo da ulazi u širu upotrebu tek od sedamdesetih godina dvadesetog veka, odnosno od Konvencije o osnivanju Svetske organizacije za intelektualnu svojinu.

Generalno, intelektualna svojina predstavlja opšti, pravno-tehnički izraz za pojedine kreacije ljudskog uma i komercijalne simbole koji su nematerijalna ulaganja. Kao što je već istaknuto, ona se može zaštititi na osnovu različitih nivoa ekskluzivnih prava. Pri tome se radi o pravima koja su najviše slična imovinskim pravima i omogućavaju komercijalizaciju i eksploataciju na tržištu. ISP omogućava nosiocu prava da ostvari i odobri monopol za određeno pravo i u određenom vremenskom periodu.

3. Intelektualna svojina i inovacije (ISI) na univerzitetima

Intelektualna svojina i inovacije (ISI) mogu nastati kao rezultat istraživanja ili nastave, kao i drugih poslova na univerzitetima, tako da se može javiti problem njihove zaštite. Na većini univerziteta ove problem rešavaju specifične službe čiji je cilj da pomognu članovima akademske zajednice (i osoblju i studentima) da razvijaju svoje znanje, ideje i pronalasku u pravcu koji su atraktivni za komercijalizaciju. Ne očekuje se da svi članovi akademske zajednice budu stručnjaci za IS, ali je poželjno da budu svesni značaja koja pitanja IS i mogućnosti transfera tehnologija. Tu su od posebnog značaja specijalizovane službe koje im pomažu u analizi tržišta, traženju potencijalnih partnera za transfer tehnologija i regulaciji prava na inovacije.

Ostvarivanje prava na intelektualnu svojinu ne sme predstavljati prepreku za uspešnu realizaciju projekata u kojima nekoliko partnerskih institucija zajedno rade i dele rezultate projekta. Da bi se garantovala adekvatna zaštita i korišćenje rezultata projekta, poželjno je napraviti Ugovor na nivou Konzorcijuma učesnika. Ovaj Ugovor, koji potpisuju svi učesnici mora biti u skladu sa relevantnim nacionalnim i međunarodnim zakonodavstvom (u slučaju međunarodnih projekata). Pravila koja se odnose na intelektualnu svojinu su koncentrisana

primarno na upravljanje resursima projekta i primenu dobijenih rezultata. Uglavnom se koncentrišu na 4 glavna aspekta:

1. Vlasništvo rezultata ostvarenih u toku projekta
2. Zaštitu rezultata projekta (putem prava intelektualne svojine)
3. Prava pristupa (licenciranje)
4. Korišćenje i diseminaciju rezultata projekta.

Ceo proces, od istraživanja do eksploatacije istraživačkih rezultata, mora biti u svim fazama planiran i dogovoren od svih partnera u Konzorcijumu. Ovakav ugovor je najbolje napraviti u pripreмноj fazi projekta jer će to pomoći da se projekat pravilno i u skladu sa planom ostvari. Prava na intelektualnu svojinu i obaveze se moraju poštovati u toku trajanja projekta, a često i posle završetka projekta, jer se neka prava i obaveze mogu nastaviti i u tom periodu.

4. Intelektualna svojina i inovacije u poljoprivredi i biotehnologiji

U oblasti poljoprivrede i biotehnologije postoji značajan napredak u otkrivanju i primeni novih tehnologija i proizvoda i zato je važno da pronalazači zaštite svoje inovacije. Biotehnologija se obično u EU deli u 3 sektora koji se mogu i preklapati ¹:

1. **Medicinska biotehnologija** ili **crvena biotehnologija** koja igra važnu ulogu u otkrivanju lekova (insulin, eritropoietin i dr.) i koja je od posebnog značaja za poboljšanje tretmana pacijenata i rešavanje medicinskih potreba u budućnosti
2. **Poljoprivredna biotehnologija** ili **zelena biotehnologija** koja se koristi za poboljšanje otpornosti biljaka na bolesti, herbicide, druge abiotičke stresne faktore i koja se koristi da se poboljšaju uslovi gajenja biljaka i optimizuje korišćenje resursa (vode, đubriva).
3. **Industrijska biotehnologija** ili **bela biotehnologija** predstavlja treću vrstu biotehnologije, jer sledi inovacije u zdravstvu, poljoprivredi i obuhvata oblast primene biotehnoških postupaka zasnovan na tradicionalnim procesima ("bioprocessing") i stvaranju tzv. „bio-based“ produkata (biogoriva, bioplastike, i drugih bio hemikalija). U ovoj tehnologiji koriste se i enzimi i/ili mikroorganizmi kao što su gljive, kvasci, bakterije (poznati i kao „biokatalizatori“) za unapređenje procesa proizvodnje, smanjenje uticaja proizvodnje na životnu sredinu i stvaranje novih proizvoda iz obnovljivih resursa.

Generalno, inovacije u poljoprivredi uključuju stvaranje zdravijih i nutritivno vrednijih i bezbednijih namirnica za ishranu ljudi i životinja, kao i poboljšanje tehnike gajenja biljaka i stvaranja novih energetskih izvora. Inovacije u oblasti poljoprivrede mogu da povećaju produktivnost i adaptivnost useva, diverzifikaciju i raznovrsnost poljoprivrednih kultura, poboljšaju nutritivnu vrednost hrane, povećaju populacije domaćih životinja i obezbede biogoriva za rastuće industrijske potrebe bez iscrpljivanja postojećih resursa vode, zemljišta i biodiverziteta ².

¹ European IPR Helpdesk, Fact Sheet Intellectual property in Biotechnology, June 2014 (<https://www.iprhelpdesk.eu/Fact-Sheet-IP-in-Biotechnology>)

² Agricultural Innovation Systems. A Framework for Analysing the Role of the Government, June 2013 (<http://www.oecd.org/tad/agricultural-innovation-systems-9789264200593-en.htm>)

5. Vrste IS zaštite

U ovom delu dokumenta su prstavljeni primeri i objašnjenja za različite vrste objekata intelektualne zaštite. Lista je napravljena tako što su uzeta u obzir i EU³ i nacionalna regulativa, ali lista nije konačna i može se dalje unapređivati. Napravljena je kao vodič za identifikaciju intelektualne svojine i njene zaštite, a koja je vezana za trenutne i buduće naučno-istraživačke i nastavne delatnosti Poljoprivrednog fakulteta. Takođe, treba napomenuti da inovativni materijal može biti predmet više od jednog oblika ISI zaštite, kao npr. kompjuterski program (može da bude i patent).

Za Poljoprivredne fakultete, čije se nastavno–naučne aktivnosti odnose na poljoprivredu i biotehnologiju, od najvećeg značaja su sledeće vrste IS zaštite:

- Autorska prava
- Patenti i mali patenti (novi biotehnološki i tehnološki postupci, biotehnički i prehrambeni proizvodi i dr.)
- Prava oplemenjivača biljnih sorti
- Zaštita geografskog porekla;
- Zaštitni znak (logo i ostali simboli Poljoprivrednog fakulteta);

5.1. Autorska prava

Po međunarodnoj definiciji autorska prava predstavljaju skup ekskluzivnih ekonomskih prava u originalnim književnim, dramskim, muzičkim i umetničkim delima i delima sličnih, ali više ograničenih prava zvučnih zapisa, filmova, TV i zvučnih emisija, štamparskih aranžmana objavljenih izdanja dela i dr. Autorska prava takođe daju zaštitu prava interpretatorima u njihovim živim nastupima.

Zbog posebnog značaja autorskih prava za projekat CaSA u ovom priručniku ovom pravu intelektualne svojine posvećuje se najveća pažnja.

Pravna zaštita autorskih dela predmet je zaštite oblasti prava koja se zove autorsko pravo (eng. *copyright*). Autorsko pravo je podgrana jedne veće oblasti koja se naziva pravo intelektualne svojine (eng. *intellectual property rights* ili skraćeno *IP*).

Autorskim pravom se štite autorska dela, tj. originalne duhovne tvorevine autora, izražene u određenoj formi bez obzira na njihovu umetničku, naučnu ili drugu vrednost, njihovu namenu, veličinu, sadržinu i na način ispoljavanja, kao i dopuštenost javnog saopštavanja njihove sadržine.

Originalnost treba shvatiti kao minimalni nivo individualnosti po kome se deo razlikuje od svih postojećih dela.

Da bi delo bilo pod zaštitom nije potrebno da bude originalno u smislu da donosi izuzetnu novinu u svoju oblast već je dovoljno samo da nije plagijat već postojećih dela i da se od njih bar po nečemu razlikuje.

³ Guide to Intellectual Property Rules for FP7 projects
(http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/fp7/89593/ipr_en.pdf)

Određenost forme znači da se ne štite autorska dela u formi ideje već ona moraju biti u određenoj formi koja je podobna da se delo saopšti široj javnosti (pisana, govorna, elektronska forma....).

Autor:

Autor je fizičko lice koje je stvorilo delo.

Izuzetno, autorom se može smatrati i pravno lice ukoliko je ono naznačeno na uobičajen način kao proizvođač filmskog dela.

Autorom se po Zakonu smatra ono lice čije su ime, pseudonim ili znak naznačeni na primercima dela ili navedeni prilikom objavljivanja dela, dok se ne dokaže drukčije.

Pored jednog autora postoji mogućnost i da više autora uradi jedno delo.

Tada je reč o koautorstvu. Koautorima se smatraju lica koja su zajedničkim stvaralačkim radom stvorila delo.

Lica koja su samo pomogla na određeni način u stvaranju dela (finansijski, nabavljanjem materijala, ustupanjem prostora za rad.....) se ne smatraju koautorima, budući da nisu učestvovali u nastanku dela svojim stvaralačkim radom.

Koautori su nosioci zajedničkog autorskog prava, ali postoji mogućnost da svoje međusobne odnose putem ugovora urede na drugačiji način.

Koautori autorsko pravo vrše zajednički i za ostvarivanje i prenošenje autorskog prava potrebno je saglasnost svih koautora.

Kako ovo može izazvati brojne probleme u praksi Zakon je predvideo da koautor ne može uskratiti svoju saglasnost suprotno načelu savesnosti i poštenja, kao i da ne može činiti bilo šta što škodi ili bi moglo škoditi interesima ostalih koautora.

Ekonomsku korist od iskorišćavanja dela koautori dele srazmerno svom doprinosu u stvaranju dela, ali svoje odnose mogu putem ugovora i drugačije urediti.

Autorskim delom se smatraju:

- Pisana dela (knjige, brošure, članci, prevodi, računarski programi uključujući i pripremni materijal za njihovu izradu i dr.);
- Govorna dela (besede, predavanja i dr.);
- Dramska, dramsko-muzička, koreografska i pantomimska dela i dela koja potiču iz folkloru;
- Muzička dela;
- Filmska dela;
- Dela likovne umetnosti (crteži, grafike, slike, skulpture i dr.);
- Dela arhitekture, primenjene umetnosti i industrijskog oblikovanja;
- Kartografska dela (geografske karte, topografske karte);
- Planovi, skice, fotografije i makete;
- Pozorišna režija.

Zakon o autorskom i srodnim pravima RS navodi da i kada je autorsko delo zaštićeno, tom zaštitom nisu obuhvaćene opšte ideje, postupci, metode rada, ili matematički koncepti kao takvi, kao i načela, principi i uputstva.

Ovo znači da, primera radi, naučni rad u kome se razmatra određeni npr. matematički princip predstavlja autorsko delo, ali da sam princip nije pod zaštitom autorskog prava i autor naučnog rada ne bi mogao da se poziva na povredu svojih prava ukoliko bi neko drugi koristio taj princip ili bi ga obrađivao u drugom naučnom radu.

Autorskim delom se ne mogu smatrati:

- Zakoni, podzakonski akti i drugi propisi;
- Službeni materijal državnih organa i organa koji obavljaju javnu funkciju;
- Službeni prevodi propisa i službenih materijala državnih organa;
- Podnesci i drugi akti u upravnom ili sudskom postupku.

Osnovni razlog što Zakon uvodi ovaj princip je da iako bi se po pštem principu i navedena dela mogla smatrati autorskim, opšti je trend u svetu da su one izuzete iz ovog sistema zaštite iz razloga što bi na taj način njihova upotreba u svakodnevnom životu bila izuzetno otežana.

Nastanak autorskog prava:

Autorsko pravo nastaje momentom nastanka autorskog dela. Autorsko delo se smatra objavljenim kada je na bilo koji na_in u_injeno dostupno javnosti. Autorsko delo se smatra izdatim kada su primerci dela u odgovaraju_em broju pušteni u promet od strane autora ili lica koje je on ovlastio.

Prava iz kojih se sastoji autorsko pravo:

Autorsko pravo se sastoji iz moralnih i imovinskih prava. Moralna prava pripadaju autoru ili njegovom nasledniku, dok imovinska prava mogu biti predmet ugovora o ustupanju ili prenosu prava.

Moralna prava autora su:

- autor ima pravo da mu se prizna autorstvo na delu;
- autor ima pravo da njegovo ime ili pseudonim budu naznačeni na svakom primerku dela ili navedeni prilikom svakog javnog saopštavanja;
- autor ima pravo da objavi svoje delo;
- autor ima pravo da se protivi izmenama svog dela ili javnom saopštavanju dela u izmenjenoj ili nepotpunoj formi;
- autor ima pravo da daje dozvolu za preradu svog dela;
- autor ima pravo da se suprotstavlja upotrebi dela kojom bi se narušili njegova čast i/ili ugled.

Imovinska prava autora su:

- pravo na ekonomsko iskorišavanje svog dela;
- prava na naknadu za iskorišćavanje autorskog dela od strane drugog lica osim ako ugovorom nije drugačije određeno;

- pravo da drugom zabrani ili dozvoli beleženje ili umnožavanje svog dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli stavljanje u promet primerka autorskog dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli davanje u zakup primerka autorskog dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli davanje na poslugu primerka autorskog dela ako je autorsko delo računarski program;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli izvodjenje svog autorskog dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli predstavljanje svog autorskog dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli emitovanje svog autorskog dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli javno saopštavanje dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli prilagodjavanje, aranžiranje i druge izmene dela;
- pravo da drugom zabrani ili dozvoli da se njegovo delo koje se emituje istovremeno saopštava publici na javnim mestima.

Teritorijalno ograničenje autorskog prava:

Autorsko pravo je ograničeno na teritorije država sa kojima Srbija ima zaključene multilateralne ili bilateralne ugovore iz oblasti zaštite autorskog prava. Iako se ne može reći da je autorsko pravo teritorijalno neograničeno, danas se autorsko pravo priznato u Srbiji priznaje i u velikom delu sveta.

Nosioci imovinskog autorskog prava su:

- autor / koautori;
- autorovi naslednici;
- treća lica kojima je autorsko pravo ustupljeno ili preneto ugovorom.

Moralno pravo autora:

Moralna prava autora ne mogu biti predmet ugovora o ustupanju ili prenosu autorskog dela, tj. ne mogu se ustupati ili prenositi trećim licima.

Ustupanje ili prenos autorsko pravo ugovorom:

Ugovor kojim se ustupa autorsko pravo je imenovani ugovor – autorski ugovor.

Autorsko pravo se može ustupiti i drugim imenovanim i neimenovanim ugovorima ukoliko su takvi ugovori sačinjeni u pisanoj formi i sadrže sve neophodne elemente na osnovu kojih se može utvrditi o kom autorskom delu je reč, za koju teritoriju se vrši ustupanje i za koji vremenski period se vrši ustupanje.

Ugovorom se autorsko pravo može ustupiti na isključiv ili neisključiv način.

Isključivim ustupanjem autorskog prava, sticalac autorskog prava je jedini ovlašćen da koristi autorsko delo i da ga uz saglasnost autora dalje prenese na treća lica. Pravo koje sticalac autorskog prava prenosi trećim licima je neisključivo, ali ugovorom može biti i drugačije određeno.

Sticalac neisključivog autorskog prava ne može dalje ugovorom prenositi to pravo, niti može trećim licima zabraniti iskorišćavanje autorskog dela.

Ako ugovorom nije naznačeno da se radi o jednom ili drugom obliku ustupanja, smatraće se da je izvršeno neisključivo ustupanje.

Trajanje autorskog prava:

Imovinska autorska prava traju za života autora i sedamdeset godina po njegovoj smrti.

Moralna autorska prava nemaju ograničen rok trajanja.

Registrowanje autorskog dela:

Autorsko delo se ne može registrovati u smislu u kom se to može reći za prava industrijske svojine, ali se autorsko delo može evidentirati i deponovati pred Zavodom za intelektualnu svojinu Srbije. Autorsko delo se evidentira i deponuje podnošenjem prijave za uvođenje u evidenciju i deponovanje autorskog dela.

Značaj izvršenog evidentiranja i deponovanja autorskog dela:

Činjenica da je jedno lice izvršilo evidentiranje i deponovanje autorskog dela ne znači da je to lice zaista i nosilac autorskog prava, jer Zavod takve činjenice ne ispituje. Ali u slučaju kada je izvršeno evidentiranje i deponovanje autorskog dela lica koje je zaista nosilac autorskog prava, tada takvo evidentiranje i deponovanje može poslužiti kao dodatni dokaz u slučaju pokrenutog sudskog postupka u vezi autorskog dela koje je bilo predmet evidentiranja i deponovanja.

Dakle, autorska prava ne treba da budu registrovana. Ona postoje „automatski“ čim se neko delo stvori. Svaki originalni, kreativni, intelektualni ili umetnički izraz je zaštićen autorskim pravima. U cilju uspostavljanja autorskih prava izjave „sva prava zadržana“ ili „autorsko pravo pripada ... „ nisu potrebna. Ove izjave se koriste samo da bi se poboljšao položaj nosioca prava u mogućem sudskom postupku u kojoj su ta prava povređena.

Autorsko i srodna prava i napredak tehnologije:

Oblast autorskog i srodnih prava se ogromno proširila tokom poslednjih nekoliko decenija sa spektakularnim napretkom tehnološkog razvoja, koji je sa svoje strane doneo nove načine širenja stvaralaštva putem takvih formi kao što je saopštavanje satelitskim emitovanjem za ceo svet, kompakt diskovima i DVD.

Plasiranje dela putem Interneta je već najnoviji razvoj, koji pokreće i nova pitanja u vezi sa autorskim i srodnim pravima u ovom globalnom mediju.

Svetska organizacija za intelektualnu svojinu (WIPO) je organizacija duboko uključena u neprestanu međunarodnu debatu o formiranju novih standarda za zaštitu autorskog prava u kibernetičkom prostoru.

U tom pogledu, Organizacija administrira WIPO Ugovorom o autorskom pravu (WCT) i WIPO Ugovorom o izvođenjima i fonogramima (WPPT), koji se često pominju kao „Internet ugovori“. Ovi Internet ugovori su razjasnili međunarodne norme usmerene na sprečavanje neautorizovanog pristupa i korišćenja autorskih dela na Internetu.

Sudska zaštita:

Povreda autorskog prava nastaje kada neko neovlašćeno vrši neko od isključivih moralnih ili imovinskih ovlašćenja autora (npr. neovlašćeni *upload* stručnog kursa na internet), a ne radi se o nekom od dozvoljenih izuzetaka kada se ova ovlašćenja mogu vršiti bez saglasnosti autora (npr. korišćenje autorskih dela za potrebe nekog sudskog postupka).

U tom smislu radnja kojom se povređuje nečije autorsko pravo identična je radnji koju autor radi koristeći se svojim ovlašćenjima, a razlika je u tome što lice koje vrši povredu prava ovu radnju čini **neovlašćeno**.

Parnični postupci u vezi sa autorskim pravima su u nadležnosti sudova.

Pored sudske zaštite u parničnom postupku autorsko pravo se od povrede može štiti i u krivičnom postupku budući da naš Krivični zakonik predviđa tri krivična dela u vezi sa kršenjem autorskih prava:

1. Povreda moralnih prava autora i interpretatora;
2. Neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava;
3. Neovlašćeno uklanjanje ili menjanje elektronske informacije o autorskom i srodnim pravima.

Za ova krivična dela su predviđene kako novčane kazne tako i kazne zatvora.

Univerzitet i autorska prava:

Autorska prava su od posebnog značaja za univerzitete. U skladu sa akademskom tradicijom, univerziteti generalno ne naplaćuju autorska prava za one knjige, članke, teze i slične radove koji doprinose diseminaciji i promociji rezultata akademske nastave, istraživanja ili umetničkog izraza fakulteta, njihovih članova i studenata.

Dostupnost istraživačkih rezultata je od posebnog značaja. Evropska Komisija ohrabruje i podstiče istraživače da nakon završenih projekata svoje rezultate objavljuju u časopisima koji imaju otvoreni pristup (*open-access*, OA) bez embarga (*Gold Open Access journal*) ili da ih naprave dostupnim putem tzv. open-access repozitorijuma. Otvoreni pristup je pored *zlatnog puta* (*gold road*) moguć i tzv. *zelenim putem* (*green road*) i to besplatno na mreži samoarhiviranjem od strane autora u institucionalnom ili predmetnom repozitorijumu.

Open AIRE inicijativa (Open Access Infrastructure for Research in Europe) Evropske Unije i Evropskog Istraživačkog Saveta (European Research Council) ima za cilj da podrži implementaciju politike otvorenog pristupa u istraživanjima. OpenAIRE portal omogućava istraživačima da nađu veliki broj podataka u vezi sa otvorenim pristupom istraživanjima, da prilože svoje publikacije, nađu partnere, druge relevantne publikacije i informacije, projekte i sl. (<https://www.openaire.eu/>).

U Republici Srbiji autorska prava su regulisana Zakonom o autorskim i srodnim pravima.

5.2. Patenti

Patenti, po definiciji, predstavljaju pravne dokumente koji omogućavaju sticanje prava na pronalazak, proizvod, proces koji obezbeđuje novi način rada ili tehničko rešenje nekog problema. Patent daje ekskluzivno pravo za određeni vremenski period u zamenu za javno objavljivanje patenta. On omogućava vlasniku/nosiocu prava da isključi neovlašćeno lice iz

procesa korišćenja, prodaje patenta ili proizvoda dobijenog u patentiranom procesu za vreme trajanja patenta.

Različiti inovativni tehnološki procesi u poljoprivrednoj proizvodnji i zaštiti životne sredine mogu se patentirati, kao i različite tehnologije u proizvodnji hrane. Prema EU regulaciji za zaštitu prava intelektualne svojine (EU IPR), lista u biotehnologiji može da uključi sledeće patente:

- Izolovane polinukleinske kiseline, peptide i polipeptide, enzime, mikroorganizme, viruse, vektore, antitela, probe, vakcine, kompozicije, eekspresione sisteme, ćelijske linije, biljke, semena, transgene organizme, metode pripreme ili korišćenje navedenog;
- Medicinske aparate.

Iz patentiranja su *isključeni*:

- Ljudska bića i biološki procesi njihove generacije
- Matematički modeli, planovi, sheme i drugi čisto mentalni procesi
- Izumi suprotni zakonima i koji generalno nisu pogodni za javnost
- Smeše poznatih sastojaka koje se koriste kao hrana ili u mediciji i
- Umetničke kreacije.

Više detalja se može naći na sajtu European Patent Convection (<https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/epc.html>).

Patent se može dobiti samo za tehničke pronalaskе. U cilju ostvarivanja prava mora se podneti prijava patenta, koja se potom ispituje u odgovarajućem postupku. Generalno, vek trajanja patenata je 20 godina od datuma podnošenja. U zemljama EU patent pripada pronalazaču koji je prvi podneo prijavu patenta.

U Republici Srbiji prava na osnovu patenata su regulisana Zakonom o patentima.

5.3. Prava biljnih oplemenjivača

Prava biljnih oplemenjivača su poznata i kao prava za zaštitu biljnih sorti. To su prava koja pripadaju oplemenjivaču koji je stvorio novu sortu koja je različita od drugih, stabilnog prinosa i uniformna. Oplemenjivač ima isključiva prava nad materijalom za razmnožavanje i umnožavanje (uključujući semena, sadnice, materijal kulture tkiva), kao i ubranim materijalom (rezano cveće, voće, lišće).

U Republici Srbiji ovo pravo industrijske svojine je regulisano Zakonom o zaštiti prava oplemenjivača biljnih sorti.

Sorta se priznaje kao nova ukoliko je na osnovu odgovarajućim ispitivanja ustanovljeno da je:

- Različita, uniformna i stabilna (eng. DUS test)
- Da ima bolje vrednosti za gajenje i korišćenje (eng. VCU test)
- Da je ime sorte u skladu sa propisanim uslovima.

Nakon završetka postupka testiranja i priznavanja, sorta se upisuje u Registar sorti poljoprivrednog bilja i može se koristiti. Registar sorti u Srbiji se redovno ažurira i objavljuje se na sajtu Ministarstva za poljoprivredu i zaštitu životne sredine (www.sorte.minpolj.gov.rs).

5.4. Zaštita geografskog porekla

Prema srpskom Zakonu o oznakama geografskog porekla, geografske oznake su indikacija koja pomaže da se određena roba identifikuje kao roba poreklom sa teritorije određene zemlje, regiona ili lokaliteta. Stoga se dati kvalitet, reputacija ili druge osobine mogu suštinski pripisati njihovom geografskom poreklu u kome su pripremljeni, proizvedeni ili obrađeni.

U EU postoje tri šeme⁴ poznate kao PDO (zaštićena oznaka porekla), PGI (zaštićena geografska oznaka) i TSG (garantovani tradicionalni specijalitet) koje promovišu i štite oznake imena i kvaliteta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Sve EU šeme podstiču raznovrsnu poljoprivrednu proizvodnju, štite ime proizvoda od zloupotrebe i pomažu potrošačima tako što im pružaju informacije o specifičnom karakteru proizvoda koji je u obliku:

- *Zaštićena oznaka porekla - PDO*: obuhvata poljoprivredne i prehrambene proizvode koji se proizvode, obrađuju i pripremaju u određenom geografskom području i to na osnovu prepoznatih znanja i veština.
- *Zaštićena geografska oznaka - PG*: obuhvata poljoprivredne i prehrambene proizvode koji su usko povezani sa geografskim prostorom. Pri tome najmanje jedna od faze proizvodnje, prerade ili pripreme se mora odvijati u datom geografskom prostoru.
- *Tradicionalni garantovani specijalitet -TSG*: ističe tradicionalni karakter bilo u sastavu ili sredstvima za proizvodnju.

U Republici Srbiji ovo pravo industrijske svojine je regulisano Zakonom o oznakama geografskog porekla.

5.5. Žigovi

Žig je "prepoznativ znak" koji identifikuje određenu robu ili usluge, kao što su proizvodi određenog proizvođača, lica ili preduzeća. To može biti reč, fraza, slovo, broj, zvuk, miris, logotip, aspect, pakovanja ili kombinacija navedenog. Žig ili robna marka se može dobiti za brend ime određene institucije, proizvoda ili procesa.

Poljoprivredne fakultete štiti logo Fakulteta i određenih proizvoda (vina i alkoholnih pića) pomoću žiga. U Republici Srbiji ovo pravo industrijske svojine je regulisano Zakonom o žigovima.

U Republici Srbiji ovo pravo intelektualne svojine regulisano je Zakonom o žigovima.

5.6. Poslovne tajne/know-how

Poslovna tajna i znanje su značajni oblici intelektualne svojine. Oni uključuju zaštićene poslovne informacije (tehničke, finansijske, strateške) koje vlasniku obezbeđuju prednost nad konkurencijom (tzv. know-how). Termini „poverljive poslovne informacije“, „know-how“ i „poslovne tajne“ se često koriste kao sinonimi, ali preciznije ova dva druga termina

⁴ EU Agriculture and Rural Development
(http://ec.europa.eu/agriculture/quality/schemes/index_en.htm)

su zapravo skup poverljivih informacija u kontekstu ne samo biznisa, već i istraživanja (primeri laboratorijske sveske, dizajn radne sveske, dokumentovani unutrašnji procesi i dr.).

Poslovna tajna je podatak koji nije poznat javnosti, a što ga čini vrednijim i koji zahteva napore da se ta tajnost održi. Tajnost se može održati ugovorom poverljivosti podataka ili neobjavljivanju sporazuma. Iako se smatra drugim oblicima intelektualne svojine, ova prava nisu sistemski regulisana. Najpoznatiji primeri zaštićene poslovne tajne su Šartrez liker i Coca-cola.

Ugovorom „know-how“ strana koja obezbeđuje traženo znanje i veštine se obavezuje da to prenese drugoj strani koja će to da koristi. To se može preneti u materijalnom obliku kao: dokumenta, fotografije, tehnički planovi, kompjuterske mape, mikrofilmovi i sl. Transfer ne mora biti vidljiv kao npr. kada inženjer davaoc znanja objašnjava proces drugom inženjeru primaocu ili kada postoji obuka zaposlenih primaoca od davaoca određenih znanja i veština. Ovakav prenos znanja i veština se može označiti i kao „tehnička pomoć“ i to u slučaju kada se sastoji od konkretnih uputstava (planiranje aktivnosti, finansijski i personalni menadžment i sl.).

Poljoprivredni fakulteti pružaju brojne „know-how“ usluge uključujući: planove za instalacije na farmama, tehnička rešenja mašina, priručnike i uputstva za rukovanje mašinama, montaža komponenti, obračun radnog vremena ljudi i mašina, uputstva za pakovanje, skladištenje i čuvanje materijala, izveštaje o stabilnosti i zaštiti životne sredine, opise poslova za tehničko i stručno osoblje, kao i druge usluge iz domena tzv. nevidljivih usluga.

U Republici Srbiji ova prava intelektualne svojine nisu regulisana zakonom.

5.7. Naziv domena

Naziv domena je adresa web sajta. Ime domena omogućava da se lako pamti internet adresa, a to se može prevesti Domain Name System-a u numerički adrese koje koriste mrežni system. Preciznije, ime domena se sastoji od jednog ili više delova koji su konvencionalno spojeni i omeđeni tačkicama kao npr. *something.com*.

Imena domena se mogu zaštititi kao „znakovi razlikovanja“ i mogu da omoguće identifikovanje proizvoda i usluga.

Poljoprivredni fakulteti imaju registrovanu adresu u okviru akademske mreže Republike Srbije. Projekti fakulteta i časopis su registrovani u okviru osnovne adrese.

6. Vlasništvo prava intelektualne svojine na Poljoprivrednom fakultetu

Intelektualna svojina i inovacije mogu se obrazovati od strane različitih kategorija zaposlenih na fakultetu, a koji se bave naučno-istraživačkim i nastavnim radom. Tu spadaju sledeće kategorije:

1. Lica koja su stalno zaposlena na Fakultetu
2. Studenti koji rade na istraživačkim projektima
3. Druge osobe uključene u nastavu i istraživanja na fakultetu i
4. Osobe angažovane na osnovu ugovora od strane fakulteta za određene usluge u toku rada ili aktivnosti u vezi sa poslom.

Fakultet poseduje prava na svu intelektualnu svojinu koja je nastala radom lica u navedenim kategorijama, a u skladu sa Pravilnikom o upravljanju intelektualnom svojinom i Statutom Poljoprivrednog fakulteta (detaljnije objašnjenje u D,5,7, AREA projekta). Izuzetak je u slučaju nastavnog materijala. Taj materijal je u vlasništvu člana ili članova akademskog osoblja koji su ga stvorili.

Fakultet će dobiti nadoknadu za podršku koju je dao stvaraocu za razvoj, zaštitu i komercijalizaciju IS, dok će kreator IS biti nagrađen za stvaralaštvo u skladu sa svojim doprinosom.

7. Identifikacija, zaštita i komercijalizacija intelektualne svojine

Zaštita, upravljanje i komercijalna eksploatacija IS i prava u vlasništvu fakulteta zavise od rane identifikacije i zaštite IS. Stoga je neophodno da su rezultati istraživanja i projekata praćeni i pregledani od strane Nastavno-Naučnog veća Fakulteta i Kancelarija za intelektualnu svojinu i transfer tehnologija (KISTT), a čije osoblje ima odgovarajuću ekspertizu za IP.

Procena vrednosti IS je od posebnog značaja. Obično je ovo vrednovanje kvantitativno (na osnovu monetarne vrednosti na tržištu), ali ga treba izvršiti i kvalitativno (utvrditi strateški značaj za razvoj fakulteta). U tome može značajno da pomogne priprema tehnološkog i tržišnog portfolija različitih istraživačkih grupa na fakultetu, a kao što je učinjeno za AREA grupe (dokument D.5.5). To će biti od posebnih značaja u procenama mogućnosti komercijalizacije istraživanja na fakultetu.

Osoblje, honorarno zaposleni saradnici i studenti imaju obavezu da prijave intelektualnu svojinu koja ima potencijalnu komercijalnu vrednost Savetu fakulteta i Upravi fakulteta u skladu sa Pravilnikom upravljanja intelektualnom svojinom Poljoprivrednog fakulteta. To mora da obuhvati sve podatke, rezultate i komercijalne analize u vezi prava intelektualne svojine. U skladu sa procedurom za zaštitu intelektualne svojine fakulteta (detalji su u dokumentu D.5.7. AREA projekta) priprema se odgovarajuća dokumentacija i posle potpisivanja ugovora između izvođača i Poljoprivrednog fakulteta, osoblje Kancelarije za intelektualnu svojinu i transfer tehnologije (KISTT) započinje proceduru zaštite IS.

Međutim, komercijalizacija IS je složen i često dugotrajan proces i zahteva učešće osoblja obučenog za IS. Na Poljoprivrednom fakultetu ovaj proces će voditi osoblje KISTT. Stvaraoci IS treba da budu informisani (ili da imaju priliku da učestvuju) o svim fazama zaštite i komercijalizacije njihove intelektualne svojine.

8. Zaključak

Odgovarajuće i efikasno upravljanje intelektualnom svojinom je od posebnog značaja za fakultete i univerzitete. To može imati ne samo značajan finansijski efekat zbog komercijalne nadoknade za inovativne rezultate i aktivnosti kao i transfera znanja, već takođe može doprineti unapređenju istraživanja i povećanju reputacije i ugleda fakulteta. Takođe, pred fakultetima se postavlja i značajan izazov da maksimalno iskoriste inovacioni potencijal svojih istraživanja za unapređenje društvenog i privrednog razvoja u državi.

Ovaj Priručnik imao je za cilj da pomogne u razumevanju osnovnih principa intelektualne svojine i njene zaštite da bi se oni efikasno primenili na univerzitetima.